

DOI: 10.36719/2707-1146/05/30-32

Günay İsfəndiyar qızı Sadıqova
Gəncə Dövlət Universiteti
sgi_biololoq@mail.ru

BİOLOGİYADAN MƏKTƏB EKSKURSIYALARININ TƏŞKİLİ

Açar sözlər: ekskursiya metodunun tədris prosesi, canlılıq, yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi, təhsilin keyfiyyəti, təlimin forması, təlimin metodları, metodunun inkişafı və yayılması

Organization of school excursions in biology

Summary

The purpose of this article is to highlight the role of excursions in the lives of students and schoolchildren. The excursion is one of the main forms of educational work. The excursion is one of the main forms of educational work. The tour is conducted according to the school program. The tour is conducted in a group to make it more interesting. Excursions also contribute to the development of polytechnic education, as they give students the opportunity to get acquainted with production, use scientific information in industry and agriculture. From this it can be concluded that excursions occupy a very important place in the life of both schoolchildren and students.

Key words: the process of teaching the method of excursion, the principle of vitality, teaching process, introduction of new learning technologies, quality of education, form of training, teaching methods, development and dissemination of the method

Giriş

Tədris metodu kimi ekskursiyalar 18-ci əsrin sonu - XIX əsrin əvvəllərində yaranmışdır. Ekskursiya metodunun inkişafı və yayılması müəllimlərin kitab və şifahi öyrənmənin birtərəfliliyini aradan qaldırmaq istəyi ilə əlaqədardır və şagirdlərdə müşahidə, müstəqil iş bacarıqlarının inkişafında ekskursiyanın müsbət rolu da göstərilmişdir. Təlim və təhsil sistemində ekskursiyaların müsbət rolunu çox alimlər qeyd etdilər.

Rus pedaqoji ədəbiyyatında məktəb ekskursiyaları haqqında ilk ifadələr 18-ci əsrin ikinci yarısına aiddir (N.I.Novikov). O dövrdə inkişaf etmiş müəllimlər N.I.Novikov, F.I.Yankoviç de Merievo, V.F.Zuev, uşaqlar üçün "təbiət gəzintiləri" nin təşkilinin məqsədəuyğunluğu barədə fikirlərini bildirdi. Həmişə müəllimlər obyektlərin, hadisələrin özləri tərəfindən araşdırma təşkil edə bilmirlər. Bu vəziyyətdə Metodist "əvəzlənməsini istifadə edin, yəni. nüsxələr və ya təhsil məqsədləri üçün hazırlanmış şəkillər "şəklində təqdim edildi. Vizual təhsili aparan müəllim, Comenius'a görə, aşağıdakı vacib qaydalara əməl etməlidir: əvvəlcə mövzunu bütövlükdə qəbul etməlisiniz, sonra hər bir hissəni ayrıca hiss etməlisiniz. Tədqiqatbir cismin hissələri əvvəldən sona qədər müəyyən bir ardıcılıqla getməlidir ki, "bütöv obyektin müxtəlif detallarında düzgün tutulduğu müddətcə göz hər hissədə qalsın". Alim və metodistin ekskursiya işinin nəzəriyyəsinə verdiyi töhfəni nəzərdən keçirək - "Təbiət tarixi kitabəsi" dərsliyini hazırlayan akademik Vasiliy Fedoroviç Zuev bu dərsləkdə ekskursiyaların əhəmiyyəti haqqında məlumat verdi. Elmin məktəbə gətirilməsinin zəruriliyi təbiət elmlərinin inkişafı ilə şərtlənirdi. 1804-cü ildəki təhsil müəssisələrinin nizamnaməsində tələbələr "təbiət gəzintiləri", istehsal və s. təşkili təklif edilmişdir. 19-cu əsrin 60-cı illərində vətənpəşnaslıq ideyalarının inkişafı və yayılması ilə əlaqədar olaraq ekskursiya tədris metodu K.D.Uminski, A.Ya. Gerde. I.Tixeeva və başqaları. XIX əsrin 2-ci yarısından başlayaraq ekskursiyalar tədris fərdi məktəblərin, əsasən özəl gimnaziyaların və ticarət məktəblərinin təcrübəsinə daxil olur. 1910-cu ildə Moskvada məktəblilərə və müəllimlərə xidmət göstərən Mərkəzi Ekskursiya Komissiyası yaradıldı. Məktəb ekskursiyaları və məktəb muzeyi, təbiət ekskursiyası və s. 20-ci əsrin 20-ci illərində məktəb işinin məcburi və zəruri elementi hesab olunurdu. İndiyə qədər tur uşaqların təhsili və tərbiyyəsinin təşkili yolu kimi öz əhəmiyyətini itirməmişdir. Belə ki, hal-hazırda da onun təhsildə maraq yaratmaq üçün böyük rolu olduğu danılmazdır

Material və metod

Xaricdə ekskursiyalar geniş tətbiq olunur, məqsədi digər ölkələrin xalqlarının mədəniyyəti, adət-ənənələri, adət-ənənələri, xarici şəhərlərin görməli yerləri və s. ilə tanış olmaqdır. Bununlada şagird dərstdə deyiləni gözü ilə görərək onu daha yaxşı mənimsəyir.

Ekskursiya yağmursuz və sakit hava şəraitində təşkil olunmalıdır. Bu zaman ümumi pedaqoji tələblər nəzərə alınmalıdır ki, verilən proqramdan kənara çıxılmasın. Ekskursiyaların təşkili zamanı şəraitdən və

movzunun məzmunundan aslı olaraq ekskursiya meşə, cəmənlilik, su hövzələri, tarla və parklara, muzeylərə elmi tətqiqat inustutlarına təşkil olunur. Ekskursiya zamanı müəllim ilk öncə giriş sözü ilə başlayıb bura niyə gədikləri haqqında məlumat verir.

Ekskursiya təlim – tərbiyə işinin əsas formalarından biridir. Ekskursiya məktəb proqramına uyğun olaraq keçirilir. Ekskursiya bütün qrup halında həyata keçirilirki, gözəl olsun. Ekskursiyalar təbiətə, yaxud təsərrüfatlara, muzeylərə və zooparklara, botanika bağlarına təşkil oluna bilər. Ekskursiyanın iki forması var:

- 1) təbiətlə tanışlıq məqsədi ilə keçirilən ekskursiya
- 2) dərslər ekskursiya. Bu dərslər hər – hansı mövzunu təbii mühitdə keçmək məqsədi ilə təşkil olunur.

Hər bir şagird müstəqil müşahidə aparması şərtidir bu zaman onlara müəllim toplanılacaq obyektə yığmaq və müşahidə aparmaq üçün konkret tapşırıq verir. Verilən bu tapşırıqlar ümumi verilir ki, hər bir uşağa maraqlı yaranсын və onlardafərddi işləmək bacarığı formalaşsın.

Ekskursiyada əsasən müşahidə aparılacaq obyekt haqqında danışmaq lazımdır. Haqqında danışılan hər hansı obyekt yalnız ekskursiyanın məzmununda nəzərdə tutulan olmalıdır kənara çıxmaq olmaz.

İnsanların ekskursiyalarda iştirak etmə səbəblərinin öyrənilməsi ekskursiya bələdçisinin potensial imkanlardan daha dolğun istifadə etməsinə imkan verir. Tədqiqatlar göstərir ki, ekskursiyaçıının marağı nə qədər yüksək olsa, o, məlumatların mənimsənilməsində bir o qədər fəal olur. Tələbələrə birbaşa ünsiyyətdə olmaq, materialın ixtisaslı ötürülməsi, qarşılıqlı diskussiya sorğu yaranması-ekskursiyanın uğurlu keçirilməsinin mühüm şərtləridir. Ekskursiyanın effektivliyinin digər şərti, informasiyanın doğru olmasıdır. Həqiqətin təhrif edilməsi, insanların əsəblərini sarsıdır, onlarda inamın itməsinə səbəb olur. Ona görə də ekskursiyanı hazırlayarkən və keçirərkən informasiya mənbəyinin doğruluğuna istinad etmək lazımdır. Faktların seçimi hər bir məlumatın əsasını təşkil edir.

Ekskursiya zamanı şifahi məlumatdan, müşahidə məlumatına, müşahidə təəssüratından şifahi qiymət verməyə və nəticə çıxarmağa yönələn danışq tədrisən inkişaf edir. Ekskursiya müəllimin danışığına olan tələblər: mövzudan kənarlaşmamaq, süjet, konkretlik, nitq əlaqəsi, məntiq, yığcamlıq, inandırıcılıq, ifadə sadəliyi, fikir tamam lığı, nümayişlə əlaqəlilik, elmilik. Ekskursiya obyektin nümayişi və onunla bağlı hadisələrin optimal uyğunluğunun ortaql məxrəcidir. Nümayişin və danışığın metodiki üsulları, ekskursiyanın daha effektiv keçirilməsinə imkan verir. Ekskursiyaların keçirilmə metodikası ən müxtəlif məqsədli ekskursiya mövzularının öyrənilməsi zamanı üsul və ifadə, vəzifə və tələblər sistemindən ibarətdir. Konkret ekskursiyanın keçirilmə metodikası, ekskursiya bələdçisi tərəfindən obyektlərin nümayiş etdirilməsi, bu obyektlərə ekskursiyaçıların baxışının təşkili, nümayiş və danışq metodikasının müəyyən üsullarından istifadə edilməsindən ibarət fəaliyyət proqramıdır. Metodika bir tərəfdən elm fənnə yaxındır, digər tərəfdən bu fənnin tələblərinin təcrübədə həyata keçirilməsinin ifadəsidir.

Analiz

Ekskursiyalar nəzəriyyə və praktika arasındakı əlaqənin didaktik prinsipinin həyata keçirilməsini təmin edir. Ekskursiyaların köməyi ilə şagirdlər öyrənilən obyekt və hadisələrlə birbaşa tanış olurlar, tədrisin elmi və praktiki xarakterini artırmağa, onun həyat və təcrübə ilə əlaqəsini gücləndirməyin yollarını tapırlar.

Ekskursiyanın funksiyası, onun əsas xüsusiyyətidir. Ekskursiyanın diapozonu çox geniş olur və demək olar ki, hər bir ekskursiya dərketmə, təhsil, məlumat, tərbiyə, elmi təbliğat, asudə vaxtm təşkili, mədəni bilik dərəcəsinin genişləndirilməsi və s. funksiyaları yerinə yetirir. Mədəni-maarif işinin hər bir formasının öz fərqləndirici xüsusiyyətləri var. Ekskursiyanın əsas xüsusiyyəti - yüksək dərəcədə vətənpərvərlikdir. Digər mühüm xüsusiyyətlər isə müxtəlif növ ekskursiyalar üçün eyni deyildir. Məsələn, avtobus və piyada, istehsalat və muzey.

O, cümlədən ekskursiyalar politexniki təhsilin inkişafına kömək edir, çünki şagirdlərə istehsalat ilə tanış olmaq, sənayedə və kənd təsərrüfatında elmi məlumatlardan istifadə etmək imkanı verir şagirdləri sənaye və kənd təsərrüfatı işçilərinin əməyi ilə yaxından tanış edərək onların bu sahələr üzrə peşə seçməsində böyük rol oynayır.

Elmi ekskursiyalar ekskursiyalar həyat bilgisi, botanika, zoologiya, coğrafiya, anatomiya və insan fiziologiyası üzrə aparılır. Bu ekskursiyalarda şagirdlər sahəyə, meşəyə, çəmənliyə, çay, göl və dəniz kənarlarına, zooparka aparılır. Müəllimin dərslə verdiyi məlumatları o canlı olaraq görür və dərslər onun üçün daha yadda qalan olur.

Nəticə və təkliflər

Müntəzəm olaraq apardığımız təcrübələr göstərir ki, ekskursiyalar həm ali həm orta məktəb üçün çox vacibdir. Gəncə şəhəri 34 nömrəli məktəbdə pedoqoji təcrübədə olduğumuz müddətdə müşahidə apardığımız

zaman gördük ki, hətda adi məktəb həyətinə çıxıb yarpaqlar mövzusunda olan dərsi acıq havada təşkil edəndə dərslər bütün uşaqlar üçün maraqlı gəlir. Onlar həm sanki dərslər zamanı yığdıqları yorğunluğu öz üzərlərindən atırlar həm də dərslər daha maraqla yanaşırlar. Bu Gəncə Dövlət Universitetinin tələbələri üçün də belədir. Belə ki, təhsilin son kursunda təşkil olunan çöl təcrübəsi adlanan ekskursiyalarda onlar müəllimlərin neçə semestr müddətində verdikləri məlumatları canlı görür və bu zaman artıq elmi daha dərindən dərk edərək biliklərini daha da möhkəmləndirdiklərini deyirlər. Burdan da belə qənaətə gəlmək olur ki, ekskursiyalar həm məktəb şagirdlərinin həm də, ali məktəb tələbələrinin həyatlarında çox önəmli yeri var.

Ədəbiyyat

1. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.
2. R.Əliquliyev, S.Şükürlü, S.Kazımova. Elmi fəaliyyətdə istifadə olunan əsas terminlər. Bakı, İnformasiya Texnologiyaları, 2009, 201 s.
3. Mehrabov A. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı, 2007.
4. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı, 2009.
5. Штюрмер Ю.А. Экологическое воспитание туристов в туристской секции и клубе. М., ЦРИБ «Турист», 1990

Rəyçi: dos. İ.Alverdiyev